

שמש בגבעול דדום

קישוא משולש, תלתן דגול ולוענית יריחו הם רק חלק מהצמחים שמנסים להציל מהכחדה במוסד ישראלי לא מוכר: בנק הגנים לצמחים. כתבת "24 שעות" התלוותה אל צוותי הצלת הגידולים וגילתה שאפילו את השום התל אביבי אפשר להפוך לצמח נוי

אלא שהרס וזינגר אינם הנחמן שי של הצמח הייחודי הלאומי, אלא אחראים על פרויקט נוסף וחשוב עד מאוד: גן הצלה. בגן ההצלה שומרים על שלושה סוגים של צמחים: על צמחים אנדרמיים, שהם צמחים האופייניים לישראל ונמצאים רק בה, על צמחים נדירים ועל כאלה הנמצאים בסכנת הכחדה.

הכרוב הכרתי, למשל, גדל רק במקום אחד בארץ, בנחל מערות, מה שהופך אותו לנדיר, גם אם לא לאנדרמי. אירוס הארגמן, אירוס הגלבוץ, אירוס נצרתי, אירוס הרור ואירוס שחום הם צמחים ייחודיים לישראל, למשל, ולכן משמרים אותם בגן ההצלה. שום תל-אביבי, למשל, בנו החוקי של שום אשכול מבקעת הירדן, הוא זן ייחודי שנשמר אף הוא. למעלה מכך, השום התל-אביבי, שבניגוד למה שאפשר לחשוב אינו בעל אופי קל דעת ונוטה לבליינות, הוא קטן, גדל בחולות ויש לו פרח כדורי גדול וגבעול ארוך, ובמכון וולקני חושבים שאפשר לטפח אותו ולהפוך אותו לצמח קטיפה הנמכר למטרות נוי. אם לא מפריע לכם ריח של שום בסלון, כמובן.

הדס מספרת בגאווה שהם הצליחו לאסוף זרעים ממאה מינים ארומים (בסכנת הכחדה) ולגדל בגן ההצלה 48 מינים. הצלת מין דומה לעבודת בילוש משטרתית, כשהבוטניקאי הוא בתפקיד החוקר הראשי. בפרשת "תלתן דגול", למשל, צמח עשבוני ולא מרשים למראה, ככה בינינו, הנחשב אופייני לחולות מישור החוף, כבר חשבו שהצמח נכחד. לא נעצרו חשודים. לפתע הגיעה אל הבוטניקאים במכון וולקני בדל שמועה שאחד מהמשת"פים שלהם, אזרח שומר

מינים מקומיים כעל אוצר טבע, הקימו בבית-דגן לפני שנתיים בנק גנים הדואג למפות ולשמור למען הדורות הבאים את כל צמחי ארץ ישראל, כן, כאילו, חיינו אינם חיים בלי הקישוא המשולש.

פרשת תלתן דגול

בנק הגנים אינו המקבילה מעולם הצומח לבנק הזרע, אם תהיתם, למרות שברוב המקרים הגנום של הצמחים נשמר בצורת זרע מיובש וקפוא. אין הכוונה שמשונית הטיפין, בת שני תיים, רווקה מאזור עמק בית-שאן, מחפשת לה איזה שמשון להזדווג איתו. הן, לא, לכל מין יש זנים רבים והם משתנים כל הזמן. אין דין לוענית יריחו הגדלה במדבר, למשל. בבנק הגנים מבקשים לשמור את מקסימום השונות הגנטית שיש במין. חשוב שהדורות הבאים יירצו בדיוק איזה מגוון ועושר של צמחייה מקומית הייחודית לישראל הייתה כאן.

כבר לפני 100 שנה עמלו מדענים מוכשרים באזור על שרטוט כל צמחיית הארץ בספר הנקרא "פלורה פלשתינה". נגיע אל זה בהמשך, כרגע אני עדיין רוצה לשמר את הקוראים המעטים שהגיעו עד לחלק הזה בכתבה.

במכון וולקני אני פוגשת את דוקטור רבקה הדס ואת דוקטור אלון זינגר. הם מרגיעים אותי ומספרים לי כי עשירית מכל הזרעים שמיובשים ומוקפאים לצורך שימור מועברים לבנק גנים באנדרגליה. נו, על כל צרה שלא תבוא. עכשיו אני רגועה. המנדט הבריטי, מתברר, עדיין לא ממש נגמר.

||| איריס אברמוביץ'

ה רוצה אדם בחייו? אלמוות. למען האלמוות מוכן הוא לסכול דברים שונים ומשונים. לעשות לילות כימים ולחפש חיים בכור כבים אחרים או לנסות למצוא

תרופה למחלת הסרטן או לאיידס. אדם זה, פרופסור, דוקטור או המוסכניק שלנצח תקלל כי לקח לך 3,000 שקל על החלפת צינורית, בסך הכל רוצה ששמו יישא בפי כל כמי שעזר לעצב או לקחת קדימה את האנושות.

ברם, לפעמים יכול אדם לנסוע אל חוף גינוסר שבכנרת, לאכול מלון, ללטף את בטנו השעירה ולגרגר בחדווה, כי מה עוד צריך אדם חוץ ממלון רבש ומעט מים. יכול אותו אדם לח' מוד לצון ובמקום להניח את גרעיני המלון בפח הזבל, ליידות אותם אל המים ולגחך אל אשתו שוליי ולומר: "זה בשביל הדגים! בטח כבר גמרתי את הפיתה עם החומס ממקורם". אדם זה יכול, שלא ביריעתו ובהיסח הדעת, להיכנס אל ספרי ההיסטוריה בתור מי שגרם ליצירת זן חדש של קישוא משולש, דהיינו מלון. לרוע המזל – של הדגים, בעיקר – זה בדיוק מה שקרה.

אבל לא רק קישוא משולש יצרנו במקרה. למעשה, בגלל מיקום גיאוגרפי שהוא נקודת מפגש בין ימים שונים ויבשות, ארצנו עשירה במינים וזנים שונים וייחודיים של צמחים. מכיוון שכך, במכון וולקני שבבית-דגן עמלים מדענים ובוטניקאים ימים ולילות על שימור הגנים של כל צמחי הבר של ארצנו. מכיוון שהיום מסתכלים על

בואיסיירה מצויצת

שמשונית הטיפיו

הצלת זן של צמחים דומה לעבודת בילוש. ד"ר אלון זינגר וד"ר רבקה הדס | צילומים: עמית מגל, רבקה הדס

לוענית יריחו

שלמון סורי

של הקישוא המשולש. לטובת קוראינו שאינם בוטניקאים נציין שהקישוא המשולש אינו משולש כלל, ולמען האמת הוא אליפטי למדי ונראה כמו מלון רבש, כזה שיכול האורח מה שמו לאכול ליד הכנרת ולהשליך את הזרעים אל תוך המים. שני זנים של קישוא משולש גדלים זה בצד זה בחלקה בגן ההצלה, ומה שמעניין בכל הסיפור הוא שהם אינם זהים כלל. לאחד (זה מהכנרת) פירות גדולים ונראה שהוא בדרך להפוך למלון מאכל לכל רבה, וזינגר והדס אף הודו שיכול להיות שיטעמו אותו ביום מן הימים (יש להם עוד הרבה זרעים, לא לדאוג), השני דומה יותר לדוגמה המצוירת ב"פלורה פלשתינה", פירותיו קטנים ומקווקוים. מי מהם, אם בכלל, הוא הקישוא המשולש המקורי? לא יודעים, וזינגר מציין שמאוד יכול להיות שזה שפירותיו גדולים הוא בסך הכל מלון שמישהו זרק את זרעיו לתוך הכנרת.

נכון לרגע זה עדיין לא נמצא הקישוא המשולש המקורי, והבוטניקאים בגן ההצלה מקווים לאתר אותו ולהחזירו לטבע. על מנת להקל על הבוטניקאים את עבודתם, האורח הישר שבקיץ 2008, זרק, אולי, שיירי מלון לתוך הכנרת מתבקש להודיע לאנשי הדלועים מה בדיוק אכל ואיפה רכש אותו. למען עתיד ילדינו, וכאלה. ■

מצאו הבוטניקאים דוגמה לקישוא משולש, סוג של דלוע נדיר שכבר חשבו שנכחד, בעמק חפר. הם הביאו את הזרעים למכון וולקני, אנשי הדלועים אישרו שאכן מדובר בקישוא משולש והביאו אותו. בשנת 2008, כנראה מחמת הצטמקות הכנרת, מצאו ליד גינסור עוד זן של קישוא משולש. גם אותו הביאו והנביטו במכון וולקני. הבוטניקאים רצו לוודא שאכן מדובר בקישוא משולש, צמח שלא נראה במקומותינו שנים רבות, ונסעו אל העשבייה הלאומית שבירושלים. שם ראו תיעוד משנת 1925 שהניח את דעתם שאכן מדובר בקישוא משולש. הוכחה נוספת הייתה התמונה ב"פלורה פלשתינה" מלפני 100 שנה, המראה בכירור כיצד נראים עליו ופירותיו

הלא הוא הקוצן המכונף, הצמח האחרון להצטרף אל שורות גן ההצלה, בית השאנטי של מכון וולקני. 80 קוצנים מכונפים עומדים זקופים בחלקת השדה בגן ההצלה, והבוטניקאים מחכים שלצמח יהיו זרעים על מנת שיוכלו לשמר ולהרבות אותם. הקוצן המכונף נדיר מאוד בארץ ונמצא רק במקום אחד, בעינתיון שבעמק בית שאן, מקום נדיר לא פחות, כנראה. הוא הובא לגן ההצלה על ידי אקולוג מרשות שמורות הטבע, יפתח סיני, וכולנו מודים לו על כך. אולם המקרה המעניין ביותר נמצא כמה חלקות צפון-מערבית לשם ומגולל את סיפור מרטיץ גר, בגרסה הבוטניקאית שלו. בשנת 2007

חוק בשם רון פרומקין, סייר באיזו תע"ש ברמת השרון וגילה כמה צמחים של תלתן דגול. לאחר שווידאו שאכן מדובר בתלתן דגול, ולא חלילה בתלתן שגרתי שאינו דגול כלל וכלל, הנביטו את התלתן והצליחו לגדלו. אולם לאחר שכבר חשבו שנכחד, ומצאו דוגמה שלו במקום אחר בלבד, ראו זה פלא: התגלו עוד דוגמאות שלו בחורשת הסרג'נטים בנתניה והיום יש דיווחים מחדרה, קיבוץ דורות ועוז-הגולן שגם נראו תלתנים דגולים. דומה הדבר לאישה חשוכת ילדים שאינה מצליחה להרות שנים רבות, ולאחר שהיא מאמצת ילד נפתח רחמה והיא מתחילה ללדת תלתנים דגוליים לאורך ולרוחב כל הארץ. עמחייה! מוסר ההשכל מכל הסיפור הזה הוא שאם רוצים להחזיר את התלתן הדגול לטבע, עכשיו אחרי שהצליחו לגדל ולהרבות אותו וגם לשמר בכנק הגנים, אפשר לעשות זאת, אפילו שמראהו אינו מצודר כפי שאפשר לחשוב.

מלון אבן-שושן

אל מכון וולקני מגיעים זרעים לשימור מדי יום, והם ממוינים, מיובשים ומאוכסנים בטמפרטורה של מינוס עשרים מעלות. על השקית שבה מגיעים הזרעים יש אפילו מיקום GPS מדויק של מקום הגידול שבו נמצא הצמח. דוגמה אחת של צמח מיובש נלקחת לאחר כבוד אל העשבייה הלאומית בירושלים ונשמרת כך, ממש כמו הצמחים שייבשנו בתוך ספרים בילדותנו. בעונה זו גן ההצלה אינו מרשים כמו בחר דשי החורף, שאז עולים ופורחים כל הצמחים, אבל לשמחתי הצלחתי לצפות בניצול אחד,

עשירית מכל הזרעים שמיובשים ומוקפאים לצורך שימור מועברים לבנק גנים באנגליה. על כל צרה שלא תבוא. המנדט הבריטי, מתברר, לא ממש נגמר

